

Спровођење мера
популационе политике
као подршка становништву
у локалној заједници

КАКО ДО БОЉЕ ПОПУЛАЦИОНЕ КУЛТУРЕ

ЗАКЉУЧЦИ И ПРЕПОРУКЕ

Учесници пројекта, Чачак, 30.11. 2023.

Демографска слика Србије – укратко:

- Негативни природни прираштај се евидентира од **1992.** године. Од тада па до 2019. године умрло је око **780.000** становника више него што се родило.
- Становништво је прешло пут од младе популације до **једне од најстаријих популација на свету.**
- Просечна старост жена приликом рођења детета достигла је у 2019. години 30 година.
- Очекивано трајање живота приликом живорођења у Србији износи (2018. година) **73,4 године за мушкарце и 78,3 године за жене**, што је у поређењу са земљама северне и западне Европе за **7–9 година ниже код оба пола**

По попису становништва 2022. године просечна старост на територији Србије је 43,8 година

УВОД

ОАЗА СИГУРНОСТИ је реализовала пројекат под називом КАКО ДО (БОЉЕ) ПОПУЛАЦИОНЕ КУЛТУРЕ – спровођење мера популационе политике и активности у локалној заједници – имајући на уму да је потребна подршка становништву, а пре свега родитељима, младима и деци. Програм је спроведен у партнерству са Центром за подстицање дијалога и толеранције из Чачка, и у сарадњи са локалним самоуправама као и организацијама и институцијама у Крагујевцу, Чачку и Рачи у периоду од 15.09. до 30.11. 2023. године.

Основно полазиште и разлог за реализацију овог пројекта је савршено сажето у реченици професорке Мирјане Рашевић, у тексту Популациона политика у Србији, стање и очекивања која гласи: „У Републици Србији је већ дуго евидентан проблем демографског развоја и стога је увођење мера популационе политике захтев времена у коме живимо и неопходна потреба нашег друштва.“

Србија је усвојила више стратешких докумената, закона и акционих планова за спровођење прогресивних мера популационе политике што је тек први корак ка побољшању демографске слике. Важно је истаћи да постоје ресурси и мултисекторски приступ и да је неопходна сарадња међу институцијама различитих експертиза и надлежности, као и сарадња институција са организацијама цивилног друштва како би усвојене мере и активности биле примењиване и унапређиване у складу са потребама грађана. *Рејублички завод за статистику* редовно објављује податке који указују на изузетно негативан природни прираштај, као и на бројне социјалне изазове који негативно доприносе демографској слици. (РЗС, Popis 2022 <https://popis2022.stat.gov.rs/>) Анализа подата-

ка и стања указује на чињеницу да решавање демографског проблема није ни брз ни једноставан процес, стога је потребно **мотивисати и укључити и грађане и институције ради развоја популационе културе.**

Пројекат је имао амбицију да се бави подизањем јавне свести о мерама популационе политике, унапређењем сарадње институција и грађана и иновативним методама које доприносе информисаности, мобилизацији и мотивацији становништва у остварењу популационих циљева.

Овај програм је допринос операционализацији постојећих мера у циљу ублажавања проблема али и увођење метода које третирају и друге социјалне изазове као што су породично и вршњачко насиље, као што је положај младих и жена, као што је смањење броја жена у фертилном добу, као што је малолетничка трудноћа, сексуално образовање младих као и подршка деци и породици у недовољно развијеним субурбаним и руралним срединама. Мера финансијских подстицаја, на пример, није до сада дала очекиване резултате, те се мењају приоритети и уводе стимулације за прво и друго дете на републичком нивоу али и на нивоу општинских и градских самоуправа.

Све мере, материјалне и структурне, имају за циљ побољшање демографске слике Србије и треба их константно пратити, мењати и унапређивати како би оствариле очекиване резултате.

У овој брошури представљамо пројектне актере, ставове, закључке и препоруке које су се артикулисале током фокус група, комуникације са партнерима и учесницима као и токови промотивних активности које су се одвијале у непосредном сусрету са грађанима.

ФОКУС ГРУПЕ

Фокус групе су одржане у Крагујевцу – са ученицима и наставницима Друге крагујевачке гимназије, у Чачку – са представницима цивилног друштва, образовних институција као и локалне самоуправе, у Рачи са учесницима из свих структура релевантних за ову тему: образовања, здравства, социјалног старања, локалне самоуправе. Промоција пројекта је реализована у Чачку и Крагујевцу и у средњој школи у Рачи као и у медијима и на друштвеним мрежама.

Учесници фокус група су били припадници оба пола, социјални радници, педагози, лекари, студенти и ученици, активисти организација цивилног друштва.

КРАГУЈЕВАЦ, 6. 11. 2023. ДРУГА КРАГУЈЕВАЧКА ГИМНАЗИЈА

Ученици Друге крагујевачке гимназије нису оптимистични када је реч о останку у свом граду након гимназије а нити када је реч о планирању породице. Кроз веома жив и отворен разговор у коме су се поједини јако истакли говорећи своје ставове без устезања, дошли смо до неких закључака који се могу артикулисати као ставови ових припадника младе генерације. На питање који је највећи проблем у друштву сви су се сложили да је то корупција на свим нивоима. Рекли су да им смета што се не фаворизује знање него „везе“, да је култура заједнице на ниском нивоу, да су сви друштвени сектори са проблемима. Тврде да су потпуно невидљиви у образовном систему као и у политичкој сфери и да имају осећај да нису ником потребни. Позитивне изјаве су биле за пројекат похвалне и охрабрујуће мада су рекли да им је ово прво овакво искуство. Цитирамо речи једног Луке: „Нас нико до сада није питао о овим темама, о томе како и да ли планирамо будућност.“

На питања о њиховим плановима о даљем школовању, сви (27 ученика) осим једне девојке су рекли да ће студирати ван Крагујевца, у Београду или у иностранству. На питања о плановима за заснивање породице, најјачи утисак је код већине поновљена ре-

Промоција пројекта у Крагујевцу, 17.11.2023.

ченица, да парафразирамо: „Планирам у будућности породицу, али сигурно не овде“:

Закључци које су донели се могу третирати као препоруке како их виде ови млади људи: треба мењати свест људи, треба се понашати солидарно, потребно је да нас локална самоуправа информише о мерама које примењује када је реч о подршци младима и родитељима, потребно је да се информисање и образовање о овим важним темама уведе као обавезна форма у средњошколском образовању.

По речима њихове професорке, Снежане Грујић, која их је после одржане фокус групе питала за утиске, гимназијалци су били одушевљени приступом, темом, дубином дискусије. Изјавили су да би радо учествовали у даљим активностима али да раде конкретне ствари у креативном окружењу.

Оливера Штрбац, модераторка: „Када је реч о крагујевачким матурантима, квалитет који се показао већ на самом почетку је њихова зрелост и тај сам утисак имала све време. Други утисак је незадовољство, одсуство радости и ентузијазма и, најдраматичније, једногласна жеља да напусте свој родни град. Значајан број њих своју будућност види и ван Србије... У граду, некадашњој престоници Србије, универзитетском и културном центру, са преко 200.000 становника, ови млади људи не препознају своју тачку ослонца.“

ФОКУС ГРУПЕ

Снежана Грујић, професорка филозофије, Друга крагујевачка гимназија: „Ученици су јако позитивно реаговали, пре свега на чињеницу да им је ово искуство, разговор на тему планирања породице и будућности у свим аспектима, потпуно ново. Ја, иначе, имам утисак да су прилично апатични, не осећају се као субјекти који би требало да решавају проблеме. Они теже сигурности, материјалној и социјалној, коју не могу да нађу у нашој средини. Могуће их је мотивисати, и то мањи број, само ако се активности одвијају на креативан начин, у креативним радионицама, на организованим путовањима, у формама које им дају слободу. Морам рећи да су професори слабо мотивисани за додатан рад, због обавеза које им намеће превише администрирања на уштрб наставе и педагошког рада. А и када се ентузијастични наставници упусте у креативни и додатни рад са ученицима, недостатак средстава за озбиљније подухвате буде главна препрека.“

• По попису становништва 2022. године **Крагујевац има 171.186** становника.

• **Фертилитет за Крагујевац је 1,32 – просечан број рођене деце.** За замену генерације потребан је просек од 2,1 рођене деце (са рођењем женског детета по мајци).

• Код генерације до 30 година фертилитет је незнатан.

Стратешки и законски оквир: *Свршајеија ѿог-стицицања рађања, Свршајеија за првенцију и заштитишу деце од насиља, Закон о финансијској ѿдршци ѿпородици са децом/2021*, као и различите форме субвенција и финансијске подршке родитељству

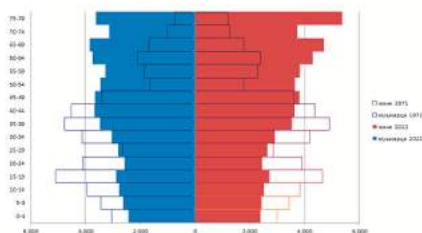
Друга крагујевачка гимназија - ученици и наставници

ФОКУС ГРУПЕ

ЧАЧАК, 10.11. 2023. СЕДИШТЕ ЦРВЕНОГ КРСТА СРБИЈЕ – ОГРНАК ЧАЧАК

Чачак има 105.612 становника а млађих од 30 година је 31.215.

Старосно- полна структура, Чачак (Попис становништва 1971. и 2022. године)

Учеснице фокус групе у Чачку су биле представнице образовног, здравственог, цивилног сектора, као и представнице локалних институција које се баве социјалном и здравственом заштитом.

О стратегији и мерама које спроводи локална самоуправа града Чачка знају доста и сматрају да су то позитивни али недовољни облици подршке. Нарочито је била прецизна и директна Бојана Деспотовић, фармацеуткиња и едукаторка (која је на свет донела здраву девојчицу само три дана после састанка фокус групе!) говорећи о неопходности да се едукација спроводи континуирано и не само са младима. Каже да је потребно едуковати становништво у целини, јер је доминантан традиционално – патријархални приступ породици и односима међу половима. Мотивисаност младих је на ниском нивоу и она сматра да је разлог томе чињеница да се темом планирања породице не бави нико систематски а нарочито не током школовања.

Професорка Техничког факултета у Чачку је дала веома дубоку анализу стања у чачанској средини: „Патријархалне, конзервативне културне матрице су много даље него

што памтимо. Културни кодови се не мењају вековима. Њих би требало да мењају млади људи а промене су, нажалост, само на нивоу еуфорије појединца.“

Активисткиња Рада Радош, (ЦК Чачак) је имала веома конкретне примедбе на планирање радног дана у односу на слободно време које запослени имају: „Како да породица функционише када је радно време од 9- 17 часова? Када та породица може да буде заједно? Здрава популација се гради на моделу љубави и поверења, то је принцип по коме деца функционишу, по коме се васпитавају и гаје.“ Биљана Васојевић из друштва које се бави заштитом и бригом о особама са дијабетесом, изнела је бројне критике и коментаре на функционисање здравственог система а нарочито када је реч о здравственој заштити особа са дијабетесом. Указала је и на поједине нелогичности које дефинише Закон, а посебно се осврнула на рад стручних служби. Докторка Нада, председница Српског лекарског друштва, је метафорички представила функционисање и стратегије: „Ми прво инсталирамо рупу па онда саксију. И онда наравно све трпамо у ту рупу. Говорим о високом образовању лекара, о чињеници да се девалвирало високо образовање, да је све чешћа појава „кадрова вечерње школе“ – не може се диплома лекара стећи преко ноћи. Не сме да се деси да здравствени систем у потпуности „закаже“.

Занимљива је и чињеница да је већина учесница (од њих 15) рекла да су њихова деца или најближи рођаци већ у иностранству у потрази за бољим платама и да је јако тешко да у том статусу планирају породицу.

Фокус група Чачак, 10.11.2023.

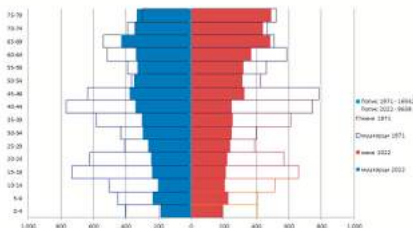
ФОКУС ГРУПЕ

РАЧА КРАГУЈЕВАЧКА, 17.11.2023. САЛА ОПШТИНЕ РАЧА

У Рачи (Крагујевачкој) фокус група је одржана уз подршку локалне самоуправе, тачније Одељења за друштвене делатности општине те је професионална и образовна структура

Старосно полна пирамида општине Рача, 1971. и 2022.

(Извор: Попис становништва, 1971. и 2022.)

учесница била потпуно у складу са пројектним планом: студенткиње, младе предузетнице, медицинске сестре, учитељица, васпитачица, психолошкиња, директорка школе, специјални педагог, социјална радница... Имамо утисак да о друштвеном, образовном и здравственом статусу становника Раче брину само жене, с обзиром да се ниједан учесник није одазвао позиву. Ову фокус групу одликује веома жустра дискусија и отворена разлика у ставовима младих девојака (студенткиње) и њихових старијих суграђанки (здравствене раднице, наставница, учитељица). Ставови су веома различити када је реч о времену када би требало засновати породицу и о томе како би требало да кому-

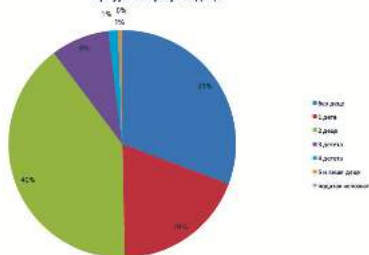
ницира заједница – сада је ретрадиционализација у пуном замаху са веома негативним последицама по сваки покушај успостављања равноправности и поштовања права жена.

Тамара, студенткиња психологије је била најречитија: „Ја нисам добра жена ако сам само добра за друге. Ја морам да будем добра за себе и себи. Онда сам остварена. Моја мајка као и цела заједница овде је навикла на патријархат. То се очитује у свакодневним, на први поглед небитним ситницама, као што је чуђење мојих пријатељица када кажем брату да опере судове. Ја мислим исто што и Милица, да не треба да планирамо породицу и рађање деце зато што то од нас очекује средина, и када то од нас очекују, већ онда када смо спремне, када смо зреле за материнство и када нађемо партнера који је спреман на родитељство. Желим да одложим ту одлуку јер, зашто сам се школовала, зашто студирам ако немам намеру да остварим каријеру? Наравно да ћу прво професионално да се остварим!“

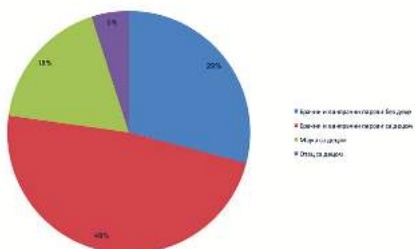
Учеснице зрелије доби су понудиле своје аргументе, говорећи пре свега о здравственим ризицима које трудноћа у каснијој доби може да донесе а и о томе да се са годинама постаје „егоистичан“ и да се не ретко и одустане од потомства.

Сандра Родић, учитељица: Млади људи ни су спремни на жртву, чувају свој комфор, доминантно су егоистични. Ми смо у духовном смислу сиромашније друштво.“

Становништво старо 15 и више година према полу, старости и броју живорођене деце

Породице према типу, Крагујевац, Попис становништва 2022.

Социјална радница као и васпитачица су говориле о раду са децом и са децом из дисфункционалних породица. Остао нам је болан утисак после излагања-коментара Слађане, из социјалне службе, која је рекла да је јако тешко радити у малој заједници и да су велики проблеми алкохолизам и тежак материјални положај становништва: "Свакодневно, боље рећи свакодневно, има посла и за наш центар и за полицију."

Закључци са ове фокус групе доминирају у нашем поглављу закључци и препоруке.

Тамара Ивановић, студенткиња психологије: „ Ја нисам добра жена ако сам само добра за друге. Ја морам да будем добра за себе и себи. Онда сам остварена.

Тамара Ивановић, студенткиња психологије

Промоција, Чачак, 24.11.2023.

Јелена Радовановић, Милена Ђуришић, Милица Вељковић

Фокус група, Рача, 17.11.2023.

Јелена Радовановић, координаторка, Рача

ЗАКЉУЧЦИ СА ФОКУС ГРУПА

Питања којима су модераторке усмеравале дискусију су се односила на демографску слику града или општине, социјално и економско стање у локалној заједници, на стратегије и мере које се односе на младе и жене, на популациону политику као и питања која се тичу односа у породици и међугенерациски дијалог. Питања су се односила и на начине информисања и комуникације са надлежним институцијама. Закључци и препоруке који следе су исход евалуације изјава учесника фокус група – структуриране по кључним темама.

- Учесници знају каква је демографска слика како у Србији тако и у њиховој локалној заједници;
- Сви су сагласни у ставу да је огроман одлив становништва из локалних средина, да је реч о миграцији у веће урбане средине (Београд, Нови Сад, Ниш) и веома често у иностранство и да то представља озбиљан демографски проблем;
- Разлози за одлазак младих су тражење бољих пословних могућности („веће плате“) и одлазак из родне средине због немогућности да се запосле и осамостале финансијски („није важно знање него веза“)
- Комуникација институција са грађанима је спорадична, нетранспарентна и иако има добрих мера, не доспевају до свих којима су потребни подстицаји. („начин информисања није прилагођен људима на селу, немају сви интернет“)
- Учесници свих фокус група су изјавили да је социјално и економско стање незадовољавајуће и да се повећава број породица које „једва састављају крај с крајем“.
- Велики број грађана се обраћа за социјалну помоћ.
- Велике су социјалне разлике између „имућних“ и просечног становништва.
- Корупција је захватила све слојеве друштва - закључак је на основу изјава учесника свих фокус група.
- Солидарност, подршка, осећај за интерес заједнице и друштва је потиснут индивидуализмом, „доминантан је егоизам међу младима“;
- Брига о деци је изражена кроз бројне подстицајне мере које примењује и спроводи Република али и локална самоуправа.
- Информисање о актуелним подстицајима постоји али недовољно и не сасвим измерено свим корисницима.
- У малим срединама (Рача Крагујевачка) је теже остварити промене када је реч о патријархалном обрасцу који је на штету жене у породици.
- Млади (средњошколци) се не осећају као значајан друштвени и политички чинилац: „нас нико ништа не пита“ .
- Притисак на девојке – младе жене које су у доби 20+ - од стране конзервативне средине је свакодневни очитован у питању „кад ћете да рађате“
- Жене се одлучују на заснивање породице и рађање најчешће у доби после 30-те године.
- Здравствени радници – нарочито у породицима – су пре претња него подршка породицама, (став је младих особа које су имале веома негативно искуство у здравственој установи у Крагујевцу)
- Брига здравствених институција о грађанима са посебним потребама и законска регулатива су често у колизији са стварним стањем и потребама.
- Предност се даје послушнима, мирнима, онима који не испољавају своје мишљење.
- У здравственом, образовном и сектору културе је највећи број жена.
- Статус просветних радника – њихова економска и друштвена маргинализација – им је одузела ауторитет предавача и васпитача.
- Међугенерациско разумевање и сарадња су ретки – „нема поштовања према старијима“.
- Предузетнице и младе жене које обављају самостално професионалну делатност су задовољне подршком коју добијају од партнера – остварује се улога родитеља равномерно и равноправно.
- Предузетнице и жене које самостално обављају пословну делатност су апсолутно незадовољне мерама државе - сматрају се обесправљенима у односу на младе жене запослене у државном-јавном сектору.

ПРЕПОРУКЕ

- Мере популационе политике треба стално преиспитивати, „мерити резултате и послушкивати потребе“ како би биле у складу са потребама грађана.
- Грађане треба информисати континуирано, кроз све канале комуникације а не само на интернет страници општина.
- Мере које најбоље подржавају родитељство су подршка и новчани подстицај за вантелесну плодњу и потребно је да се интезивирају.
- Мере подстицаја за рађање путем једнократних новчаних помоћи судобродошле, потребно је да их примењују све локалне самоуправе и према свим социјалним групама.
- Треба увести у редован образовни систем тему популационе политике – демографије, прилагођену свим узрастима како би се деца од малих ногу учила породичним односима а млади, пре свега средњошколци, припремали за планирање будућности и заснивање породице.
- Треба интезивирати образовање из области репродуктивног здравља – нарочито младима у адолесцентном добу.
- Потребно је обновити и установити нове форме комуникације унутар локалне заједнице како би се солидарно и на време решавали проблеми.
- Треба се бавити негативним утицајем друштвених мрежа. (Одговор на питање како тема је за следећи пројектни циклус и у много већем окружењу.)
- Запошљавање не сме да се одвија „преко везе“ већ мора да се валоризује знање, стручност, формални академски статус.
- Отварање радних места, запошљавање је приоритет и препорука је да се реформише цео привредни систем и дају подстицаји домаћим улагачима, нарочито онима који хоће да започну пословну активност у својој локалној средини.
- Хитне мере које би сви увели су антикоруптивне акције – кажњавање за корупцију у складу са законима.
- Нарочито се здваја препорука која се односи на медије и њихов негативан утицај: потребно је да се примењују медијски закони и укину програми који драстично негативно утичу на формирање свести, пре свега младих а затим и становништва у целини.
- Препорука је да на нивоу општина постоји саветовалиште за популациону културу које би омогућило редовност примене као и увођење нових а корисних мера.
- Препоручује се да се на нивоу општинских скупштина активирају одбори којима је у надлежности социјално старање, образовање, здравствена заштита – како би се они које су грађани изабрали бавили темама од директног и непосредног интереса локалног становништва.
- Уочавајући улогу организација цивилног друштва, учесници су препоручили да се овакви програми спроводе редовно и у тесној сарадњи са институцијама локалне самоуправе.

СТРАТЕГИЈА ПОДСТИЦАЊА РАЂАЊА има за циљ:

- Ублажавање економске цене подизања детета,
- Усклађивање рада и родитељства
- Снижавање психолошке цене родитељства
- Очување и унапређење репродуктивног здравља
- Решавање проблема неплодности
- образовање о здравом материнству
- Широку популациону едукацију
- Активирање локалне самоуправе и заједнице

Промоција пројекта у Крагујевцу, 17.11.2023.

< Промоција Чачак, 24.11.2023

Лука Богдановић, Канцеларија за младе у Чачку: „Канцеларија за младе пружа младима: већу и бољу информисаност, повећање активизма и волонтеризма, едукативне садржаје путем неформалног образовања, развијање свести о тимском раду, подршку иницијативама младих, побољшава квалитет живота кроз учешће у разним активностима, међународним програмима размене, различитим пројектима, нуди квалитетније провођење слободног времена и многе друге погодности.“

Ученици Друге крагујевачке гимназије, 6.11.2023.

Жива дебата на фокус групи у Чачку,
10.11.2023.

Промоција, Чачак, 30.11.2023.

Мина Мијаиловић председница Оазе
Сигурности

ОАЗА СИГУРНОСТИ, Крагујевац

www.oazasigurnosti.rs

34000 Крагујевац, Првослава Стојановића 3/5

Удружење ОАЗА СИГУРНОСТИ из Крагујевца је основано 2008. године и од тада константно ради на подршци женама из рањивих група као што су жене жртве насиља у породици, Ромкиње, жене са села, жене са инвалидитетом... ОАЗА СИГУРНОСТИ се залаже за јачање веза и партнерства институција и невладиног сектора, развој локалних иницијатива за побољшање животног стандарда и демократизације односа у породици.

ОАЗА СИГУРНОСТИ ЈЕ :

- Потписница Протокола о међусекторској сарадњи у процесу заштите жртава насиља у породици
  - Потписница Меморандума о сарадњи организација цивилног друштва Крагујевца
- Потписница Протокола о сарадњи локалне самоуправе и невалдиних организација у Граду Крагујевцу
  - Чланица Мреже Жене против насиља у Србији - МЖП
  - Чланица Европске Асоцијације против насиља над женама - WAVE
    - у државном регистру за пружање бесплатне правне подршке

ЦЕНТАР ЗА ПОДСТИЦАЊЕ ДИЈАЛОГА И ТОЛЕРАНЦИЈЕ – Чачак

32000 Чачак, Верице Бараћ 5

email: centardijalogtolerancijacacak@gmail.com

Пројекат је подржало

Министарство за бригу о породици и демографију